

МУШЕНОК В. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри загальноправових
дисциплін
(Київський національний торговельно-
економічний університет)

УДК 347.37:631

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.1-2.12>

ДОРАДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ВИД ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розвиток аграрного сектору економіки кожної країни залежить від нормативно-правового забезпечення можливостей освоєння новітніх технологій вирощування рослинницької та виробництва тваринницької продукції та запровадження інших новацій. Виконанню цих завдань суб'єктами аграрного сектору можуть сприяти сільськогосподарські дорадчі служби. Дослідження цієї проблематики спонукало автора на підставі аналізу міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів законодавства проаналізувати засади адміністративно-правового регулювання організації та здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні.

Встановлено, що в Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» така діяльність визначається як сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, різних типів сільськогосподарських підприємств, сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконалення практичних навичок прибуткового господарювання. Також визначено коло суб'єктів надання дорадчих послуг та напрями їх здійснення по підгалузях аграрного виробництва. Узагальнено, що оптимальний розвиток аграрного сектору досягається шляхом конструктивного поєднання ринкового механізму управління та державного регулювання, а складною проблемою в аграрному секторі залишається саме їх оптимальне поєднання.

Запропоновані вдосконалення чинного Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» новими завданнями дорадчої діяльності та базовий перелік господарських дій суб'єкта аграрного сектору із збирання, зберігання, транспортування, продажу тощо сільськогосподарської продукції, при яких необхідна фахова порада дорадчої організації. Визначено, що вдосконалення правової бази надання та отримання дорадчих послуг активно сприятиме ефективності господарської діяльності суб'єктів аграрного сектору та забезпечить максимальний результат від такої діяльності у вигляді отримання прибутку.

Ключові слова: аграрний сектор, аграрні правовідносини, адміністративно-правові засади, організаційно-регуляторна підтримка, сільськогосподарська дорадча діяльність, сільськогосподарський виробник.

Mushenok V. V. Advisory activities as a support for subjects of the agrarian economy sector

The development of the agricultural sector of the economy of each country depends on the regulatory and legal provision of opportunities for the development of the latest technologies for growing crops and livestock production and the introduction of other innovations. Agricultural advisory services may be able to assist these

actors in the agricultural sector. The study of this issue prompted the author to analyze the principles of administrative and legal regulation of the organization and implementation of agricultural advisory activity in Ukraine on the basis of the analysis of international and domestic legal acts of the legislation.

It is established that the Law of Ukraine “On agricultural advisory activity” such activity is defined as a set of actions and measures aimed at meeting the needs of personal peasant and farms, different types of agricultural enterprises, rural population in improving the level of knowledge and improving the practical skills of profitable management. The range of entities providing advisory services and directions of their implementation by sub-sectors of agricultural production are also defined. It is generalized that the optimum development of the agricultural sector is achieved through a constructive combination of the market mechanism of government and state regulation, and the optimal problem in the agricultural sector remains precisely their optimal combination.

Improvement of the current Law of Ukraine “On Agricultural Advisory Activities” is proposed with new tasks of advisory activity and the basic list of economic activities of the agricultural sector subject on collection, storage, transportation, sale, etc. of agricultural products, which require professional support of the advisory organization, is offered. Improving the legal framework for the provision and delivery of advisory services will actively contribute to the efficiency of the agricultural sector’s economic activity and will maximize the benefits of such activities.

Key words: agrarian sector; agrarian legal relations, administrative and legal bases, organizational and regulatory support, agricultural advisory activity, agricultural producer.

Вступ. Рух нашої держави до європейського соціально-економічного простору нерозривно пов’язаний з удосконаленням правового регулювання відносин в аграрному секторі економіки України (далі – аграрний сектор), який «є особливим за своїм організаційно-виробничим функціонуванням навіть за стабільних економічних умов розвитку держави» [1, с. 8]. Як показують авторські дослідження у царині адміністративно- та фінансово-правового регулювання відносин в аграрному секторі, важливою складовою частиною подальшого розвитку цього сектору в сучасних соціально-політичних умовах є вдосконалення окремих правових механізмів сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Необхідність отримання різнопланової, орієнтованої на вузьку професійну спеціалізацію інформації виробниками та переробниками сільськогосподарської продукції, їх навчання та підвищення фахового рівня тощо визнається актуальним, доцільним, ефективним та необхідним видом сторонньої консультативної діяльності в низці зарубіжних країн із значною часткою аграрного виробництва у структурі валового внутрішнього продукту та національного доходу. Очевидним також є той факт, що стабільний розвиток аграрного сектору економіки кожної країни значною мірою залежить від нормативно-правового забезпечення можливостей та сприятливих умов щодо динамічності освоєння новітніх технологій вирощування рослинницької та виробництва тваринницької продукції, їх первинної переробки, а також використання різних можливостей сучасної ринкової кон’юнктури тощо забезпечення продовольчої безпеки населення в планетарному масштабі.

За нашим переконанням, більш успішному та оперативному виконанню визначених вище завдань суб’єктами аграрного сектору можуть сприяти сільськогосподарські дорадчі структури. Узгоджені спільні дії виробників та дорадників сприятимуть покращенню добробуту сільського населення, розвитку сільських територій, підвищенню рівня знань і вдосконаленню практичних навичок сільського населення у царині здійснення сільськогосподарського виробництва.

Постановка завдання. У процесі дослідження проблем державно-правового регулювання виробничо-господарської діяльності в аграрному секторі інтерес автора викликає

питання щодо законодавчого регулювання компетенції та обсягу повноважень недержавних (громадських) організацій у такій діяльності та їх взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування. Адже актуальними для більш детального наукового дослідження є питання безпосередньої участі таких організацій у забезпеченні процесу аграрного виробництва, тобто здійснення опосередкованого управління процесами діяльності суб'єктів аграрного сектору. Однак нами встановлено, що досліджували визначену проблематику лише окремі представники вітчизняної правової науки, такі як І.В. Арістова, Т.О. Коваленко, В.М. Корнієнко, П.Ф. Кулініч, І.М. Кульчій, В.І. Курило, М.Ю. Покальчук, Д.С. Піддубна, С.І. Сиволицька, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич та інші.

Також варто погодитися, що актуальність цієї проблематики нині зростає фактично паралельно зі швидкими діями чинної влади щодо прийняття Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення» [2], який визначає можливість запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення. Вакуум щодо фахового аналізу та роз'яснення передумов, процедури та наслідків запровадження ринку земель сільськогосподарського призначення представниками професійних громадських організацій, якими є сільськогосподарські дорадчі служби, для сільськогосподарських товаровиробників та широкого суспільного загалу нині заповнюється інформаційно-пропагандистськими заходами окремих політичних та суспільних груп, які створюють невизначеність і хаос у суспільній свідомості громадян України, насамперед власників земельних часток (паїв).

Усе зазначене вище спонукало автора до більш детального дослідження цієї проблематики та визначило мету статті – на підставі аналізу міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів законодавства дослідити наявні засади адміністративно-правового регулювання організації та здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, а також надати авторські пропозиції щодо удосконалення окремих норм законодавства про сільськогосподарську дорадчу діяльність, які будуть максимально адаптованими до міжнародних вимог та сприятимуть подальшому розвитку аграрного сектору.

Результати дослідження. Організаційно-регуляторна підтримка суб'єктів аграрного сектору полягає в закріпленні в законодавстві системних заходів державного позитивного впливу. Один із заходів організаційно-регуляторної підтримки аграрного сектору закріплений Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» від 05.01.2011 р. [3]. Цей закон необхідно вважати базовим нормативно-правовим актом державного регулювання згаданого виду суспільно-економічної діяльності, оскільки в ньому державою окреслено ключові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні. Тобто зазначений вище закон шляхом забезпечення механізму нормативно-правового регулювання системи сільськогосподарського дорадництва спрямований на поліпшення добробуту сільського населення та розвиток сільської місцевості тощо.

На підставі аналізу Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» сформуємо в короткій формі понятійний апарат такої суспільно-економічної категорії, як «сільськогосподарська дорадча діяльність», яка являє собою сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, різних типів сільськогосподарських підприємств, сільського населення в підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового господарювання.

Суб'єктами надання дорадчих послуг є сільськогосподарські дорадчі служби – юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, структурні підрозділи аграрних навчальних закладів, науково-дослідної установи, що внесені до Реєстру дорадчих служб, здійснюють дорадчу діяльність, у складі яких працює не менше трьох дорадників, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників.

У сучасних ринкових умовах дорадча діяльність реалізується шляхом надання консультаційних послуг суб'єктам аграрного сектору з питань: 1) економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології, зайнятості сільського населення тощо;

2) поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки; 3) сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, 4) роботи з сільською молоддю, ініціювання та реалізації молодіжних програм; 5) інших завдань, визначених законом. Крім того, можливе надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства [3].

Аналіз адміністративно-правового забезпечення сільськогосподарської дорадчої діяльності варто продовжити характеристикою Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1098-р [4]. На нашу думку, у цьому документі доцільним видавалося здійснення двох важливих організаційних заходів модернізації сільськогосподарської дорадчої діяльності: 1) створення Національного центру дорадництва та регіональних сільськогосподарських дорадчих служб (на рівні областей та районів); 2) забезпечення використання наявного науково-освітнього потенціалу в системі аграрної освіти, зокрема, науково-технічного потенціалу інститутів післядипломної освіти вищих навчальних закладів, навчально-консультаційних центрів, установ та організацій, а також Національної академії аграрних наук та її регіональних науково-дослідних (наукових) установ.

Однак варто погодитися з позицією Т.О. Коваленко, що нині не було забезпечено реалізацію вказаної Концепції у частині формування мережі сільськогосподарських дорадчих служб на обласному і районному рівні з представництвами у сільських (селищних) радах, а також здійснити забезпечення надання соціально спрямованих дорадчих послуг більшості суб'єктів господарювання на селі і сільському населенню [5].

Незважаючи на повільну практичну реалізацію формування державної системи сільськогосподарського дорадництва, варто зазначити, що розбудова системи сільськогосподарського дорадництва в Україні є невід'ємною складовою частиною євроінтеграційного процесу. Адже у статті 404 глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6], затвердженої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII [7], обов'язок сторін сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників закріплюється наряду з такими завданнями: 1) сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій; 2) заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій; 3) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій із метою сприяння економічному добробуту сільських територіальних громад; 4) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування; 5) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій; 6) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості [6].

Як показують авторські дослідження, в Україні наприкінці 2019 р. було зареєстровано 86 сільськогосподарських дорадчих служб, які об'єднані у Всеукраїнську громадську організацію «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України». Метою діяльності Асоціації є сприяння покращенню добробуту сільського населення та розвитку сільської місцевості через підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників, задоволення та захист соціальних, економічних, фахових та інших спільних інтересів членів Асоціації [8]. Положення про Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.07.2006 р. [9].

Здійснивши аналіз адміністративно-правового регулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності, ми пропонуємо узагальнення про те, що оптимальний розвиток аграрного

сектору досягається шляхом поєднання ринкового механізму управління та державного регулювання, а складною проблемою у цьому секторі залишається їх оптимальне поєднання. Саме тому ми пропонуємо вдосконалення наявних у ст. 4 «Основні завдання та методи дорадчої діяльності» Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» завдань дорадчої діяльності: 1) регулювання та контроль за співвідношенням попиту та пропозиції на різні види дорадчих послуг у напрямі максимальної відповідності суспільним потребам; 2) організація ділових контактів між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції з метою формування між ними довготривалих економічних зв'язків; 3) підготовка та надання суб'єктам аграрного сектору різного роду інформації для прийняття ними оптимальних рішень у процесі здійснення виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також в інших сферах професійної виробничої діяльності.

За результатами власних наукових досліджень та спираючись на функції маркетингу в сільському господарстві, визначені професором І.Ю. Сіваченком [10, с. 78–79], поряд з удосконаленням завдань дорадчої діяльності пропонуємо як доповнення до ст. 4 уже згаданого Закону України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» таку класифікацію господарсько-виробничих дій суб'єкта аграрного сектору, за яких, на нашу думку, необхідна фахова дорадча підтримка різних фахівців сфери аграрного підприємництва щодо операцій із сільськогосподарською продукцією: 1) купівля – пошук джерел постачання та інші види діяльності, пов'язані із закупками; 2) продаж – досягнення згоди на пропоновану ціну, а також інші дії щодо стимулювання збуту та впливу на попит; 3) зберігання – забезпечення наявності товарів, готовності до використання та реалізації у бажаний час; 4) транспортування – укладання товарів у тару, навантаження, підготовка до відправки, а також забезпечення їх наявності у визначеному місці; 5) переробка – здійснення основних видів виробничих операцій, які змінюють речовинну форму продукту; 6) стандартизація – встановлення і збереження однорідних параметрів, які можуть стосуватися якості та кількості продукції; 7) фінансування – використання коштів для здійснення різноманітних фінансових дій (купівля товарів, сплати податків, виплати премій тощо); 8) розвідки ринку – збирання, інтерпретації та тлумачення різних даних, необхідних для безперешкодної та ефективної діяльності.

Закріплення в Законі України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» пропонує автором дорадчо-консультативних інформаційно-аналітичних завдань, які трансформуються в дії та послуги щодо вибору того чи іншого способу зберігання, сертифікації, транспортування, продажу сільськогосподарської продукції, має здійснюватися дорадчою організацією, що дасть змогу більше зосередити увагу суб'єкта аграрного сектору на безпосередній господарсько-виробничій діяльності та забезпечить максимальний результат діяльності у вигляді отримання доходу.

Висновки. У сучасних умовах прагнення України до інтеграції з європейським співтовариством постає необхідність широкого запровадження концепції «публічно-сервісної держави» [11]. Важливим кроком у цьому напрямі є забезпечення процесу вдосконалення національного законодавства щодо консультативно-дорадчої діяльності в аграрному секторі та державної різнопланової підтримки такої діяльності. Наслідком такої діяльності держави стане задоволення потреб її громадян, особливо в сільській місцевості, адже права людини – найбільша цінність, що є пріоритетною у політиці держави, визначає зміст і спрямованість дій органів державної влади. Як реальний здійснений крок на шляху до євроінтеграції, членство України у СОТ передбачає невідкладне узгодження національного законодавства з нормами СОТ, зокрема у сфері державної підтримки сільського господарства, де дорадчі служби є складниками інфраструктури аграрного ринку в царині інформаційно-консультативних послуг, а формування їх мережі має бути визнане як пріоритетний напрям державної політики в аграрному секторі вітчизняної економіки в найближчий період.

Список використаних джерел:

1. Мушенюк В.В. Фінансово-правові засади державної аграрної політики України : монографія / за аг. ред. В.І. Курила. Ніжин, 2017. 371 с.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення : Проект Закону України № 2178-10 від 10.10.2019 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67059
3. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність : Закон України від 17 червня 2004 р. № 1807-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 38. Ст. 470.
4. Про схвалення Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1098-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1098-2011-%D1%80>
5. Коваленко Т.О. До питання сільськогосподарської дорадчої діяльності. *Інформаційно-аналітична газета «Агробізнес Сьогодні»*. 2014. № 1. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/u-pravovomu-poli/item/1852-do-pytannia-silskohospodarskoi-doradchoi-diialnosti.html>
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820
7. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 40. Ст. 2021.
8. Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України. Офіційний сайт. URL: <https://www.dorada.org.ua/pro-asotsiatsiyu/pro-nasdsu.html>
9. Про затвердження положень про реєстри сільськогосподарських дорадчих служб, а також сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2006 р. № 897. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/897-2006-%D0%BF>
10. Міжнародний агробізнес : Навчальний посібник / За ред. проф. Сіваченка І.Ю. Київ : ЦУЛ, 2013. 226 с.
11. Арістова І.В., Уркевич В.Ю. Правова природа сільськогосподарської дорадчої діяльності. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 4. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-4-2013/item/186-pravova-pryroda-silskohospodarskoyi-doradchoyi-diyalnosti-aristova-i-v-urkevych-v-yu>

